

Зайченко Іван,

*доктор педагогічних наук, професор, викладач-методист
КЗ "Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
імені Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради"*

ДЕЩО ПРО ІДЕАЛ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

“Учитель! Який безмежно великий зміст цього слова! Яка глибина його значення! Яка височінь і краса його місії!”, – писав про вчителя Я. Чепіга.

Я. А. Коменський відзначав, що вчительська професія “прекрасна, як ніяка інша під сонцем” і порівнював учителя з садівником, який пестливо вирощує дерева й рослини в саду, з архітектором, який турботливо будує знаннями всі куточки людської істоти, зі скульптором, який ретельно шліфує розум і душі людей, з полководцем, який енергійно здійснює наступ проти варварства і невігластва.

Ідеал учителя, у тому числі й початкових класів, вихователя, педагога досить ґрунтовно розкрито в наукових працях класиків світової (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Дістервег, М. Монтессорі, Ф. Фребель і ін.) й української педагогіки (Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, І. Зязюн, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Я. Чепіга, С. Черкасенко, Г. Шерстюк, І. Юцишин і багато інших).

В сучасній науковій літературі розроблена модель якостей керівника, науково-педагогічного працівника й педагогічного працівника вищого й професійного навчального закладу; керівника й педагога загальноосвітнього навчального закладу, керівника й вихователя дошкільного навчального закладу та ін.

Модель якостей сучасного учителя загальноосвітнього навчального закладу передбачає низку вимог до особистості вчителя, а саме: 1) педагогічні здібності

(організаторські, дидактичні, перцептивні, комунікативні, сугестивні, дослідницькі, науково-пізнавальні); 2) професійна компетентність, яка містить у собі сім груп якостей – високий рівень знань і вмінь за фахом (сфери навчання), методична культура, культура виховної діяльності, культура мови, культура наукової діяльності, інформаційна культура, політична культура; 3) моральні якості (любов до людей, порядність, інтелігентність, доброта, чуйність, уважність, справедливість, ввічливість, милосердя, доброзичливість, тактовність, привітність, чесність, мужність, шляхетність, скромність, самодостатність, гідність, совість, терпимість, терплячість, урівноваженість, привабливий зовнішній вигляд); 4) організаторські здібності (уміння контактувати з людьми, уміння організувати колективну діяльність, особиста привабливість); 5) ділові якості (уміння мислити стратегічно означає наявність високого інтелекту, життєвої мудрості, широкого кругозору, допитливості, розважливості; уміння генерувати ідеї, бачити й враховувати перспективи, ставити й формулювати завдання, виділяти головне, передбачати наслідки обраних рішень. *Динамізм повсякденної діяльності* – прагнення до самовираження, ділова активність, оперативність, ділова хватка, напористість, цілеспрямованість, здатність доводити почату справу до кінця, незадоволеність собою, ініціативність, гнучкість, орієнтованість на результат, наявність здорового глузду, уміння погоджувати плани з реальними умовами); 6) уміння управляти собою (здатність формулювати й реалізовувати свої життєві завдання, особиста організованість, самодисципліна, знання техніки особистої роботи, працездатність, фізіологічний потенціал, емоційно-вольовий потенціал, Особистий самоконтроль).

Для вчителя початкових класів вимога любові до дитини має особливе значення. Як відзначав В. Сухомлинський “любов до дитини в нашій спеціальності – це плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору”. Мова йде про

мудру людську любов, одухотворену глибоким знанням людського розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості – любов, що застерігає від нерозсудливих вчинків і надихає на вчинки чесні, благородні. Любов, що вчить жити, – така любов нелегка, вона вимагає напруження всіх сил душі, постійної віддачі їй. [5].

Дитина молодших класів особливо потребує любові, уваги, ласки, розуміння, поваги, материнського ставлення з боку учителя. Учитель для цих дітей – це неперевершений авторитет і тому учителеві необхідно завжди й у всьому бути гідним прикладом для своїх вихованців.

Г. Ващенко відзначав, що любов педагога до учнів – міцна й непохитна. Одних він може любити більше, других менше, але ні до кого з них він не може відчувати злоби, а тим більше почуття помсти, як не можуть відчувати таких почувань до своїх дітей батько й мати. Неслухняність учнів, недобрі вчинки їх, недбальство і лінощі в навчанні можуть викликати в нього смуток, хвилине розчарування, жаль до учнів, іноді тимчасовий гнів, але ніколи не викличуть злоби до них, бажання їм зла.

Найвидатнішим педагогом старого часу, за переконанням Г. Ващенко, був Сократ, який головну увагу звертав на своїх учнів, конкретних живих людей і саме в них намагався збудити дух шукання істини. Стосунки між Сократом та його учнями були до вищої міри сердечними. Він ставився до них, як до своїх найближчих друзів, бесіди його з ними були сповнені найщирішої сердечності. Зі свого боку й учні відповідали йому глибокою й щирою любов'ю. Про це свідчать спогади Ксенофонта і твори Платона, а особливо його “Апологія Сократа”. В ній відбиті намагання учнів спасти свого вчителя і описана зворушлива й разом з тим велична сцена прощання його з ними. Вся “Апологія” пройнята духом глибокої любові й пошани до Сократа, як до геніальної, мудрої й мужньої людини.

Глибокою, суто батьківською любов'ю було пройняте й ставлення Й. Песталоцці до дітей. Він мав повне право сказати: “моя рука лежала в їх руках, їх очі дивилися в мої очі, їх горе було моїм горем, їх радощі були моїми радощами”. Як відзначає Г. Ващенко, Це було інтимне, глибоке єднання душ дітей і педагога.

У наш трагічний час російської агресії проти України особливої актуальності набувають положення й вимоги до вчителя про високу духовність, патріотизм, національну самосвідомість, сформульовані ще в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у наукових працях Г. Ващенка, Б. Грінченка, М. Грушевського, С. Русової, І. Франка, Я. Чепіги, С. Черкасенка, Г. Шерстюка, І. Ющишина та інших.

Г. Ващенко наголошував: найважливішими завданнями, що стоять перед українським народом – це об'єднання у боротьбі за самостійну державність і здійснення відвіковичного прагнення до державної і національної самостійності; відбудова України, що лежить в руїнах побудова фабрик і заводів, розвиток промисловості, сільського господарства й торгівлі; піднесення на високий рівень духовності, культури, освіти, науки й мистецтва, стати врівень з передовими народами Європи й Америки. Якщо ми хочемо виховати в українській молоді міцну волю і суцільність характеру, треба, перш за все, прищепити їй прагнення до високої мети, що об'єднувала б увесь український народ. Такою метою є благо і щастя Батьківщини. “Гаслом, під яким має проводитися виховання української молоді, є: Служба Богові й Батьківщині. Першою абсолютною вартістю для молоді є Бог, а другою – Батьківщина” [1, с. 174]. І в цьому виявляється особлива роль учителя.

С. Русова у статті “Національна школа” писала: “Особа вчителя взагалі є найважливіший фактор в усякому шкільному вихованню, але в національній школі вона набирає особливого значення. Тут він не може не бути сам патріотом щирим і глибоким. Він мусить бути закоханим своїм завданням – виховувати

майбутніх правдивих українців-патріотів. Він має тільки остерігатися не викликати в своїх учнях ворожого почуття до чужих націй, але бути завше готовим боротися з ким доведеться за незалежність і щастя свого народу... Від учителя національної школи можна вимагати окрім загальної доброї педагогічної підготовки ще правдивої любові до рідного краю – без неї він не знайде шляху до дитячого напрямку, щоб їх обігріти цією любов'ю; окрім загальної освіти можемо вимагати особливого знання народної літератури і національного письменства, історії свого народу, його етнографічних особливостей; він мусить також добре розумітися в дитячій і національній психології. Велика місія учителя національної школи – в його руках майбутність його народу, бо діти, які вийдуть із цієї школи, мають бути каменярами в відбудуванні молодого української держави, мають розробляти свою культуру і вести свій народ на шлях світового поступу, приносячи до загальносвітової скарбниці усі свої національні скарби. А для такої майбутньої роботи української молоді потрібне очевидне національне виховання, яке може їм дати лише педагог – свідомий і щирий патріот. Для цього і потрібно націоналізувати наші учительські інститути і семінарії, бо саме там і може підготуватися учитель для національної школи” [2, с. 81].

А в монографії “Нова школа соціального виховання” відзначала: “Велике значення в школі має приклад учителя: це мусить бути надзвичайної моральної краси людина, що безпосередньо своїми переконаннями, всім своїм поведінням повинна впливати на своїх учнів, – писала вона. – Тепер, коли школа набирає такого великого значення, коли школа не є лише наукова організація, а морально виховуюча, – учитель не сміє бути якимсь ремісником, а апостолом правди і науки, який має перед собою не лише матеріальну винагороду за працю, а велике гуманне завдання” [3, с. 144].

Провідним у підготовці кадрів для майбутньої школи вчена вважала “національне самовиховання” вчителя. Послідовно й цілеспрямовано дотримуючись принципу націоналізації виховання, вона вимагала від учителів

української народної школи глибокого усвідомлення свого патріотичного обов'язку перед нацією і народом за їх майбутню долю, освіту і культуру, національну самовизначеність і незалежність. Обов'язок кожного вчителя – глибоко вивчати психологію, побут, звичаї, обряди, культуру того народу, серед якого він живе і працює; вивчати індивідуальні й національні особливості дітей. Не рахуватися з національними особливостями дітей, штучно й насильно прищеплювати їм чуже, незрозуміле й нерідне, – означає за С. Русовою, робити велике зло дітям, народу і нації.

Кожен народ має свої особливості, по-своєму оригінальний і самобутній. Це постійно мусить мати на увазі вчитель. Щоб успішно виконувати свою високу функцію, бути корисним народові, плідно працювати для його блага і процвітання, учителеві необхідно узгодити свої цілі і прагнення з цілями і прагненнями свого народу, злитися з ним, жити його життям, турботами й тривогами. А це, на думку С. Русової, можливо тоді, коли вчитель виховуватиме в собі почуття любові до народу, відповідальності перед ним.

Я. Чепіга особливої уваги надавав формуванню високої духовності особистості вчителя, передовсім для забезпечення національного виховання учнів того народу, серед якого він живе і працює: “вчитель повинен зробитись щирим сином його, з'єднати себе з його минулим, в сучасному стати свідомим і активним членом однієї сім'ї з ним, і працювати для майбутнього так, щоб діти народу були рідні йому по духу, переконанням і ідеалам”. [5, с. 12]. Учитель, на думку Я. Чепіги, лише тоді сповна реалізує своє високе покликання слугувати народові, бути носієм культури, світочем знань, зразком моральної чистоти і духовної досконалості, коли буде систематично, послідовно й цілеспрямовано здійснювати “національне самовиховання” [Там само, с. 13].

Учителями й вихователями дітей молодшого шкільного віку були Дж. Локк, Ж.-Ж Руссо, Й. Песталоцці, А Дістервег, Януш Корчак, В. Сухомлинський і багато-багато інших, які залишили немеркнучий слід в

історії світової педагогіки. В сучасній українській початковій школі склалася традиція, що вчителями є жінки і майже не можна зустріти чоловіка, учителя початкових класів. Основну причину цього факту вбачаємо в тому, що учительська заробітна плата все ще не дає змоги учителеві, господареві сім'ї, прогодувати свою родину, а доводиться шукати інші джерела прибутку. На жаль, ця ганебна практика незабезпечення народного учителя належним фінансуванням сягає своїм корінням ще в часи російської імперії, продовжена була вона в Україні за часів більшовизму, не надто покращала й у новітній Україні. Особливо ганебною була вона за часів президентства Л. Кучми, коли зарплата вчителя, професора була зрівняна з зарплатою техробітниці школи, до того ж не виплачувалася вона місяцями. Перший випадок в історії української школи, коли вчителям-українцям було відмовлено в оплаті їхньої праці трапився у 1919 році, в період денікінської окупації України. Варто відзначити й той факт, що у свій час і К. Ушинський вимагав від учителя народної школи, що жив у селі або в невеликому містечку, “щоб життя його ... не подавало приводу до спокуси”, щоб матеріальне його становище не виділялося від матеріального становища селян. А матеріальне становище українських селян після селянської реформи 1861 року в царській росії відомо було яким.

А можливо саме учителя-чоловіка як ніколи вимагає сучасна українська національна школа?!

Список використаних джерел

1. *Григорій Ващенко*. Виховний ідеал. Полтава: Ред. газ. “Полтавський вісник”, 1994. 192 с.
2. *Русова С.* Національна школа / ЦДАВОВ України. Ф. 3889. Оп. 1. Спр. 9. С. 81
3. *Русова С.* Нова школа соціального виховання. Катеринослав-Ляйпціг: Українське видавництво в Катеринославі, 1924. 150 с.

4. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський ; [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 3 : Серце віддаю дітям ; Народження громадянина ; Листи до сина. 1977. 668, [2] с.
5. *Ченіга Я.* Самовиховання учителя / *Світло*, 1913. Кн. 9. С. 12.

Зобенько Наталія,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри початкової освіти Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Залучення дітей з особливими освітніми потребами до будь-якого навчального закладу передбачає здійснення психологічного супроводження, яке визначено пріоритетним напрямом розвитку психологічної служби системи освіти, необхідною умовою успішності інклюзивного навчання.

Питання сучасних форм організації освіти дітей з особливими освітніми потребами, здійснення супроводу, вивчали вітчизняні науковці (М. Бітянова; Л. Гречко, З. Гуріна, Т. Докучина, В. Засенко, А. Колупаєва, З. Ленів, М. Міщенко, Ю. Найда, А. Обухівська, Л. Прохоренко, І. Родигіна, Г. Руда, Л. Туріщева, М. Швед тощо).

Аналізуючи позиції багатьох вітчизняних вчених узагальнено сутність поняття «супровід», який розглядається фахівцями як синонім підтримки, співчуття, співпраці, створення специфічних умов для навчальної діяльності.

Базуючись на результатах наукового пошуку з'ясовано, що психолого-педагогічний супровід – це: один із видів цілісної й комплексної системи соціальної підтримки та психолого-педагогічної допомоги; інтегративна